

بسم الرحمن الرحیم
مکتوب عبدالواحد ابراہیم بلگرامی بجانب خدمت شیخ الاداد نشتن مفتی ساکن خطہ الکنو

من کان یرید حرث الآخرة فزاد له فی حرثه قوسه کہ عمل برہدیت الدنیا من رعة الآخرة
دارند یعنی برکشت زار آفندہ تخم محبت خداوندی می کارند، باران ایشان فیض عنایت است، و حاصل
ایشان خرمن بدایت، ثمرات ایشان احوال محبت، و سبکات ایشان مقامات معرفت، زمین قلوب
شان پاک، و ساحتہا اعمال صالحہ برافلاک، و البلد الطیب یمین چ بناتہ باذن ربہ والذی خبیث
لا یمیزج الا نکد۔ حالات بواطن شان قوی است و حرکات قلوب شان معنوی و تروی الجبال تحسبہا
جامدة و حلی قمر من السحاب جنید قدس سرہ یعنی ایں آیت فرمود کہ اولیاء بر سر حد رسوم و معاملات
واقف اند و خلق از حرکات بواطن شان خبرند ازند کہ ہر زماں عالمی طے می کنند، چہ ہر ذرہ از ذرات
اکران ایشان بکلمہ وان من شیء الا یسبح بحمدہ متحرک است، پس ہمیشہ باطن در حرکات معنوی ہستند۔

و بے از سر خوشی در عالم ناز	شدہ چوں شاطران گردن افراز
گئے از دوسیا ہی رو بد یوار	گئے از تر خند و بی بر سر دار
گئے اندر سماع شد قی حباناں	شدہ بے دست و پا چوں چرخ گرداں
بر نغمہ کہ از مطرب شنیدہ	برو و جد سے ازاں عالم رسیدہ
سماع لے جان شاخ صوت و حرف است	کہ در ہر پردہ سر شگرف است

۱۔ در اصل منقول بجا سئے در "درین" است

۲۔ در اصل منقول عنہ نہیں است "چہ ہر ذرہ از ذرات الا ان کلمہ وان من شیء الا یسبح بحمدہ متحرک ایشان است"

۳۔ در اصل منقول عنہ "شدہ بے باد چوں چرخ گرداں"

روئے ہمت از نفس طاغوت تافہ و مزابل شہوات را از دل کافہ چنین طائفہ را رقص و سماع مستم باشد
 رقص و قہ مستمت باشد کاستین برو و عالم افشانی
 اما رقصان در بساط زمانہ کم اند، و اس خواصان در بحار دہر نایاب
 نطع پر از زخمہ و رقصا صہ نہ بحسب پر از لولو و غواص نہ
 اس اہلیتہ دریں زمانہ مفقود است و اس قابلیتہ دریں وقت معدود
 غواصان را اگر چہ بیمہ نبود در ہر صدقہ در یتیمہ نبود
 در عمر بنا و رانچنال می افتد و ال دولت ہر سہہ گلیمہ نبود
 سہبات آفتاب سعادت بمنہر رسید و عیار حقائق دینی بگردید، و مکارم اخلاق مندرس شد، و معالم
 صحبت منطس گشت

ذهب الذین یعاش فی کناہم و بقیت فی خلق کجلد الاجراب

بیشتر یاران اخوان العلانیہ شدہ اند۔

کمترین علامات اہلیتہ آن باشد کہ اگر اہل سماع را گویند کہ تو نااہلی و ترا سماع سرود درست نیست
 چون ازین سخن دازا مثال آن بر نجد و تفاوتی در باطنش رسد و یا تغیر بر ظاہرش ظاہر گردد و بالیقین دانند کہ
 نااہل است و اورا سماع و رقص حرام است

سماع لے برادر بگویم کہ چیست اگر مستمع را بدانم کہ کیست

و اگر بجهت ثبوت اہلیتہ خویش بجهت پیش آید اقرار کردہ باشد بر نااہلیت خویش کہ من مدح نفسہ فقد
 ادی زکوۃ حمقہ۔ قال ابو حفص عمر قدس سرہ فی معنی قولہ تعالیٰ و نزعنا ما فی صد و دھم من غیل کیف
 یبقی الخل فی قلوب ایتلفت باللہ و اتفقت علی محبتہ و اجتمعت علی مؤدتہ و انست بذکرہ لانت
 تملک قلوب صافیۃ من ہوا جس النفوس و ظلمات الطباع بل کحلت بنور التوفیق قصارت اخواناً
 اینجا اگر شکایت از اہلیتہ و نااہلیتہ زمانہ بنویسم و فترے شود

اے فسق و خور کار ہمہ روزہ ما دے پر از حرام کاسہ و کوزہ ما
 می خندد روز کار و می گرید عمر بر طاعت و بر نماز و بر روزہ ما

۱۔ در اصل منقول عنہ "استماع" است

۲۔ در اصل منقول عنہ "خویش را" است

فاما اباں خدمت سخن است با حسن اخلاص و محبت نہ بدخوی و بحث و محبت، والعیاذ باللہ
 منها۔ و آل آنست کہ بتواتر خبر مسوم گشته کہ ملازمان را در سماع و رقص انگار است و زبرد منع این کار،
 حمل افتاد کہ کارے ملازمان بے نیت نخواهد بود۔ و هر چند خواهند گفت بر صواب خواهد شد، ولیکن
 اصوب آل می نماید کہ نہ رو کنند و نہ قبولی نہ اقرار کنند و نہ انگار، و احتیاط درین باب سکوت تصور
 خواهند فرمود، این مسئلہ الیت مختلف فیہ اگر از کلام شیخ ضیاء رسامی قدس سرہ یا غیرہ و جہے دیگر
 معلوم می شود از کلام حجتہ الاسلام مجتہد امام محمد غزالی قدس سرہ کہ اذا حیار غیرہ بنشد و جہے دیگر حاصل
 می شود، و آل خدمت از ما بہتر می دانستہ باشند بنشستن تحصیل حاصل است بعضی ترک کرده اند و بر عدم
 اتیان آل اہتمام نموده کہ مسئلہ کہ میان جواز و ناجواز دائر است آنجا ترک او لے زیرا کہ ترک جائزے
 جائز باشد و اتیان ناجائزے ناجائز، اما آتی را منع ہم نکرده اند کہ عمل بر روایتے دارد، و بعضی مباح
 لاہلہ گفته اند و اہلیتہ شرط گرفته، و همچنین سخن درین باب بسیار واقع شدہ است، فاما اگر سودا زوہ رسوا،
 تہہ کارے پرمو، سیاہ دے فرسودہ، گریبان چاکے دامن آلودہ، درو مندے نامراد، از منزل
 آخرت بے زاد، ناہموارے نفس پرست، مغرورے از شراب غفلت مست، ناگاہ از شنیدن
 سازے و یا از استماع خوش آوازے مصیبتہایش یاد آید و فریاد بر آرد، دشتک ندامت از دیدہ عبرت
 بیارد، و بتاسف ایام بطالت گریہ کند، و دستہ افشاند و مضطرب گردد، و حرکتہا بر اند با و نتوان
 گفت کہ تو مصر مصیبت باشی و تحم جہائم می باشی، این نالہ و فریاد تو بی ساریست و این گریہ تو ممنوع
 و ناجواز کہ او بوسیلہ جاروب آوازے از صحن دل خاشاک جہائم را می روبد، و حلقہ مغفرت می زند، و
 در رحمت می کوبد۔ چگونہ مانع و زاجر توان بود دمعہ من دموع العاصین تطفی غضب الرب تعالیٰ
 و ان الله تعالیٰ یحب کل قلب حزين

سیاہ نامہ ترا از خود کسے نمی بینم چگونہ چوں قلم دوو دل بسر نزد

آرے نہ ہر گریہ گریہ ندامت باشد و نہ ہر توبہ توبہ استقامت

نقد صوفی نہ ہمہ صافی و بے خش باشد لے بسا خرقة کہ شالستہ آتش باشد

پس اگر آل گریہ و اضطراب ازوے بر وجہ تبلیس و کذب است آنگاہ نیز در حدیث فان لم تبکوا
 فکتبا کوا داخل خواهد بود

۱۔ لفظ "ناجائز" در محل منقول عنہ راقط است

چوں تو بہ نکر دی از گنا ہے بارے کم ازاں کہ می کن آہے
 و ہر چند اہلیتہ دریں زمانہ عزیز است لیکن حکم بر اہلیتہ و نا اہلیتہ با کسے بقطع کردن نشاید چہ آں
 از صفات قلوب است و بر عیوب قلوب بحر علام الغیوب مطیع نیست۔ و ہر چند اہلیتہ و نا اہلیتہ
 را علامات ظاہری ہم نیست لیکن بعلامات ظاہری در غور تحقیق نتواں رسید۔ حکایت منظوم کہ
 مولانا جلال الدین رومی فرمود مناسب سیاق کلام می نمود

دیدہ موئے یک شبانے را براہ کو بھی گفت اے خدا و اے الہ
 تا آخر حکایت در مثنوی باید دید خطہ مثنوی آخر می بخشد۔ پس احتیاط در اں باشد کہ بحکم ظنوا بالمومنین خیاراً
 زبان اعتراض از ہمہ باز کشند و بر کمونات دل حکمے نکنند۔ کہ روی ان داؤد البنی علیہ السلام
 استقبال السکینۃ بالرقص فقالت له زوجتہ اتوقص وانت نبی فقال لہا التحکیمین علی قلبی
 وانت طالق کہ اگر مستح نیک مردے و اہل باشد اورا نا اہل و زشت پنداشتن زشت بود، و اگر از
 نا اہل بحسن ظن در گذرند، بیچ و بال نبود بلکہ در زمرہ ستودگان الایۃ و اذاعہ را باللغو مہ و اکراماً داخل گردند۔
 و حسن ظن از مکارم اخلاق اسلام است۔ پس سکوت در اینجا بہتر می نماید۔

و شک نیست آواز ہائے خوش از جملہ نعمتہا الہی است و بنفسہ محمود است زیرا کہ از صفات
 داؤد نبی علیہ السلام است و صفات انبیاء ہمہ محمود باشد، و ہر کہ صفات از صفات انبیاء علیہم السلام
 بدگوید و یا زشت پندارد معلوم است کہ تشریت بروے چہ حکم می کند پس حسن صوت بنفسہ محمود است و یکے
 از عطیات خداوندی است قولہ تعالیٰ یزید فی الخلق ما یشاء و ہو الصوت الحسن۔ و قرآن خواندن
 بالحنان بالاجماع مستحب گفتہ اند بحکم حدیث چنانکہ خواجہ ابونجیب عبدالقادر سہروردی قدس سرہ ایں روایت
 در آداب المریدین ثبتہ است۔ و از ذوالنون مصری قدس سرہ نقل کنند کہ او گفت الاصوات الطیبۃ
 مخاطبات و اشادات الہیہ استودعھا عند کل طیب و طیبۃ۔ باجنید قدس سرہ گفتند کہ سبب چسپیت
 شخصے آرامیدہ باوقار گاہ آوازے می شنود و اضطراب و قلق در نہادش می افتد و حرکات نامعتادی راند
 گفت حتی سبحانہ و تعالیٰ در ازل باذریات آدم علیہ السلام خطاب الست بر جکم کردہ بود حلاوت
 و عذوبت آن خطاب در مسامح رواح ایشان بماندہ است لاجرم ہر گاہ کہ آوازے خوش بشنوند
 لذات آن خطاب بیادشان آید و بدوق آن در حرکات آیند

الست ازل میخاں شاں بگویش بغریاد قالو ابے درخوش
 اینجا آن نکتہ معلوم گردد کہ گفتہ اند حسن صوت در دل سامع چیزے نمی اندازد بلکہ آنچہ در دل است

آنرا می جنباند حضرت سید عبدالقادر گیلانی قدس سره فرموده اند: رائت الادواح کلهای برقصون فی قوالیهم
به لد قوله الست بویکمه اینجا آن نکته معلوم گردد که سرود را قوت روح گفته اند

چه خوش باشد آواز نرم و حزین بگوش حریفان مست صبح

به از روستای زیباست آواز خوش که آن خطاف است این قوت روح

فاما استحضار قوالان و اجتماع از بهر سماع اگر چه بدعت است و در عهد رسول علیه السلام و مجابه و
تابعین نبود رضی الله عنهم مزارحم سنتی نیست پس مذموم نباشد، و مشایخ متأخره رضی الله عنهم آنرا متحسن
داشته اند که مشتمل است بر فوائد

و از جمله فوائد سماع یک آنست که کمالته و ملائته که طالیان را در طلب واقع شود و قبضه و یا سه
که طبعا پیدا آید مشایخ متأخره رضی الله عنهم به دفع این عارضه ترغیب روحانی از سماع اصوات حسنه و الحان
متناسبه و اشعار مشوقه بر وجهی که مشروع باشد نهاده اند و طالیان را بر تناول آن بوقت حاجت رخصته
و اداء تا کمالته و ملائته طبعی مرتفع شود و باز از سر شوق جدید رو بمحاملات آرند -

آرے چنانکه در سماع فوائد بسیار است مذلتها نیز بے شمار است چنانکه ابوالقاسم نصر ابادی را قدس
سره گفتند که افات مولع بالسماع فقال نعم هو خیر من ان تعقد و تعتاب الناس فقال له ابو عمر الجندی
قدس سره هی هات یا ابوالقاسم زلة فی السماع شرم من کذا و کذا سنة تعتاب الناس پس اگر فوائد
سماع را با آفات آن مقابل کنیم دفع آن آفات لازم آید، و از امکان وقوع آن ترک سماع واجب نگردد -
زیرا که خیر الاعمال که نماز است در حق بعضی سبب فلاح است قوله تعالی قد افلم المؤمنون الذین هم فی
صلواتهم خاشعون و در حق بعضی موجب ویل قوله تعالی فویل للمصلین الذین هم عن صلواتهم ساهون -
پس با وجود احتمال وقوع سهو و غفلت که موجب ویل است ترک صلوة جائز نبود بلکه ترک سهو و غفلت لازم
باشد کذا الک السماع - و مقصود کل در نماز حضور دل است پیش حق سبحانه لا صلوة الا بحضور القلب
پس اگر حضور در سماع میسر شود از نماز بے حضور بے بهتر باشد لعن الله جسدا قائما بین یدی الله لیس
معه قلبه - از جنید قدس سره پرسیدند ما تقول فی السماع فقال کل ما یحجج العبد بین یدی الله فهو
مباح

ازال محراب ابرو و مگردان اگر در مسجدی دو در خرابات

جوان مردان بزرگانے که هر ذره تیار و تحالف از متابعت سنت روانی داشتند و سالکان که
دے شوق و ذوق و محبت و ذکر و فکر حق سبحانه فرو نمی گذاشتند و در طلب رضاء حق تعالی باقصی المراتب

علم برافراشتند کہ رضی اللہ عنہم ورضوا عنہ دقت اسرار شریعت و غرض آشکار طریقت ایشان نیکو تر
 دانستہ و دریافته بودند، حرکات و سکانات ایشان بے پناہ شریعت ہرگز نخواہد بود و بپایارے از
 ایشان در سماع جان دادہ اند پس حمل نتوان کرد کہ آخر ایشان بر منہا ہی و مخطورات جان دادند کہ بہمت
 ایشان مصروف جز بر خدا و تسلیم نیست و دعا و ایشان جز صدق و تعظیم نہ - غایتہ مافی الباب دریں زمانہ
 شوم کہ راجحہ راستی غیر مشہوم است اگر کسی بر مجموعہ نامد برال زجر و تونیجی کند حق بجانب او باشد و بحقیقت
 نیک نخواہد تا ہمو بود چہ مخلص ترین برادران آن باشند ان دای منك سیئۃ اذا عھا وان دای منك
 حسنة دفنھا۔ پس باید کہ آنچه بالاتفاق مخطور است چنانکہ خندہ قمقہ و غیبت و ایزاء و کبر و عجب و
 حسد و حقد و فخر و حب جاہ و طلب عداوت و تحقیر مسلمانے و انشال ذلک مما لا یجوز تحت مارا از انہا
 بشوید و آنچه در دین مهم تر است چوں صدق و اخلاص و خلوص نیت و علم معاملہ بندہ با خدائے تعالیٰ و علم
 نجات آخرت و طریق مراقبہ لغائی حق تعالیٰ و ریاضت و عبادت و امثال ذلک مما لا یجوز ازاں بابا و
 گوید آنگاہ در مسئلہ کہ مختلف فیہ است زاجر و مانع آید، و راہ انصاف آنکہ اول خود متصف بدال صفت
 گردد کہ بر مقتضای عند اللہ ان تقولوا مالا تقولون امام نوری قدس سرہ را پرسیدند کہ مردم کجا سزاوار گرد و تمام
 خلق را پسندید گفت وقتے کہ وے از حق تعالیٰ فہم کنند۔ نقل است کہ روزے ابو الحسن نوری قدس سرہ جنید
 را قدس سرہ بر منبر دید گفت یا ابا القاسم خداوند تعالیٰ از عالم بعلم او را راضی نگردد تا او را اندر آن علم نہ بیند
 پس اگر تو بر علم خود کارے کنی لازم گیر ای مقام را و اگر نہ از منبر فرو دانی جنید قدس سرہ در حال فرو آمد و تا
 یک ماہ با خلق سخن نگفت و از خانہ بیرون نیامد پس بیرون آمد و گفت اگر بمن نرسیدہ بودے کہ حضرت
 رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است کہ در آخر زمان پیشوا و قوم خواتین ایشان باشند ہرگز بشما نگفتے۔
 اینجا گفتہ اند کہ از جنید قدس سرہ اقرار است بر تفصیلات خود یعنی اگر چہ در مراعات حق علم راست نیست باے
 اندر اقرار بر تفصیلات آن راست باشم سبحان اللہ والحمد للہ تا آخر۔

تمت تمام شد

۱۔ اصل منقول عنہ چنین است: "و طریق مراقبہ نبوی حق تعالیٰ"

۲۔ در اصل منقول عنہ "علم" است